

5.6. Еволюція політики Євросоюзу щодо України

На рубежі ХХ—ХXI століть відбулися значні зміни на Європейському континенті і в світі, подолано багаторічне протистояння Сходу і Заходу та двополюсну модель світоустрою. Інтеграційні процеси країн Західної Європи набрали не лише динаміки та поглиблення, але й поширилися до загальноконтинентальних. Сучасний Європейський Союз (ЄС) виступає найважливішою рушійною силою в політичному, економічному і культурному поступі Європи.

Україна обрала стратегічним напрямом розвитку інтеграцію в європейський політичний, економічний і правовий простір. Вступ до Європейського Союзу є ключовим зовнішньополітичним пріоритетом і стратегічною метою України, що закріплено у Законі України „Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, який набув чинності 20 липня 2010 р.

Європейський вибір відкриває нові перспективи для співробітництва України з державами—членами ЄС, її економічного розвитку, соціального прогресу, зміщення позицій в міжнародній системі координат. На цьому особливо наголошується у Посланні 2011 р. Президента України В. Януковича до Верховної Ради України. Для нашої держави європейська інтеграція — це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, значного підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, можливість виходу на потужний внутрішній ринок ЄС. У політичному аспекті європейська інтеграція детермінує модернізацію правового поля української держави, демократизацію її політичної й інституціональної системи. Співробітництво з Євросоюзом сприятиме наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя й добробуту населення. У культурно-цивілізаційному аспекті євроінтеграція — це шлях до активізації взаємообміну між українською й західноєвропейською гуманістичною культурами, одночасне утвердження України як інтегрованої частини глобального суспільства, так і національної держави. Нарешті, членство в ЄС гарантує зміщення національної безпеки України. Необхідність модернізації і радикального реформування України збігається з її євроінтеграційними прагненнями. Українці свідомі того, що європейська інтеграція — складний і важкий шлях, передусім внутрішніх трансформацій в соціально-економічній, політичній, правовій та гуманітарній сферах.

Результати соціологічних опитувань населення свідчать про формування в Україні основ соціально-політичного консенсусу з питань євроінтеграції. Водночас механізм реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію в європейське економічне і політико-правове поле повинен відповідати методології і політичним вимірам ЄС, враховувати інтеграційний досвід його нових держав-членів. Так, після безпрецедентного розширення Євросоюзу на Схід стала реальністю „стратегічна пауза” у його подальшому розширенні, що не може бути проігноровано Україною в контексті подальшої розробки її євроінтеграційного курсу та європейської політики в цілому.

Відносинам України з ЄС присвячений великий масив теоретичних і прикладних досліджень українських та іноземних авторів. Загальні питання розвитку політичного співробітництва між Україною та ЄС висвітлені в роботах Ш.Зоргбіба, Б. Делькура, Т. Лайна, Ж. Корді, Х. Солани, Дж. Тедстрома, Е. Вільсонса, А. Левіас, І. Кемпа, В. Шнайдер-Детерса, А. Рара, В. Мантля, К. Беттгер, С. Фішер, К. Шрідхара та інших [1].

Окрему сферу досліджень теоретиків і практиків європейської інтеграції становить формування спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗПБ) ЄС (Д. Ерман, А. Дюмулен, Б. Хоувен, Ж.-П. Морі). В окремий напрям можна виділити праці з питань створення загальноєвропейського простору безпеки, чому присвячені роботи Д. Бадри, Ж. Лепсанта. Проблеми розвитку економічного співробітництва в рамках розвитку європейської інтеграції представлені роботами Ф. Дюфаєльда, Р. Ліддла, Л. Хоффманна, Ф. Мьоллерса, К. Шнайдера, Д. Біля, К. фон Хіршхаузена, Г. Крауза, Ш. фон Крамон-Таубаделя.

Різні сфери взаємовідносин України з ЄС стали предметом вивчення представників української школи *вчених-міжнародників*. Доробок авторів стосовно історії та сучасного розвитку європейської інтеграції представлений роботами: С.В. Віднянського, А.Ю. Мартинова „Об’єднана європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу” [2], В.В. Копійки, Т.І. Шинкаренко „Європейський Союз: історія і засади функціонування” [3], А.І. Кудряченка „Україна в Європі: пошуки спільногомайбутнього” [4], П.Ю. Буряка, О.Г. Гупало „Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності” [5]. Питання європейської інтеграції України висвітлювались в роботах: І.В. Артьомова „Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції” [6], в колективних працях: „Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України” [7], „Європейська та євроатлантична інтеграція України. Соціальний аспект” [8], А. Костенко „Геополітичні суперечності інтеграції України до ЄС” [9].

Окремо слід виділити роботи, присвячені співпраці України з державами—членами ЄС у контексті розвитку інтеграційних процесів в Європі, зокрема „Розширення Європейського Союзу, вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами” [10]. Широко представлені аспекти галузевої співпраці між Україною та ЄС: „Економічне право Європейського Союзу” [11], „Конституційний устрій Європейського Союзу” В. Посельського [12], „Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми” [13], „Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки” [14].

В розділі висвітлено еволюцію політики Євросоюзу щодо України, а також процес формування політико-правових зasad та інструментів співпраці України з ЄС, зокрема в контексті реалізації концепції Європейської політики сусідства та ініціативи Східного партнерства ЄС. Також висвітлено бачення євроінтеграційних перспектив України західними політиками, дипломатами та окреслено перспективи участі України в європейських інтеграційних процесах.

„Повернення до Європи” було проголошено ключовим напрямом політики України одразу після здобуття незалежності. Вже Постановою Верховної Ради УРСР від 25 грудня 1990 р. „Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин” уряду доручалося „спрямувати зусилля на забезпечення безпосередньої участі Української РСР у загальноєвропейському процесі та європейських структурах”. У 1993 р. Верховна Рада України прийняла постанову „Про основні напрями зовнішньої політики України”, де вперше була сформульована позиція незалежної України щодо ЄС на законодавчому рівні: „Перспективною метою зовнішньої політики є членство України у Європейських Співтовариствах... Угода про партнерство та співробітництво, здійснення якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом — до повного її членства в цій організації”.

На початковому етапі становлення відносин з Європейським Співтовариством новопосталі пострадянські країни як спадкоємці Радянського Союзу спиралася на Угоду 1989 р. про співпрацю СРСР з цими об'єднаннями та засади партнерства. Новим політико-правовим документом стали Угоди про партнерство та співробітництво (УПС), які протягом 90-х рр. були укладені Європейським Співтовариством з 11 колишніми республіками СРСР, крім Таджикистану. Відзначимо, що дві з них — з Білоруссю і Туркменістаном — так і не набули чинності. Угоди заклали правові підвалини для формування якісно відмінної системи відносин ЄС з новими незалежними державами (ННД). Проте новий підхід об'єднаної Європи, де гору брала необхідність нейтралізації дестабілізаційних факторів і явищ, що виникли в результаті розпаду СРСР, виключав принцип будь-якої диференціації. Всі УПС, укладені з ННД, за виключенням угоди, укладеної з Росією, у Розділі I „Основні принципи УПС” як основні засади взаємовідносин Євросоюзу з ННД проголошували розвиток співробітництва з кожною із нових держав [15]. Подібна політика свідчила про обережну позицію інтеграційного об'єднання щодо процесу розпаду СРСР і мала на меті отримання гарантій безумовного виконання ННД зобов'язань колишнього Радянського Союзу, в першу чергу у сфері безпеки. УПС повинні були сприяти встановленню зони стабільності і безпеки на пострадянському просторі [16].

Саме такий підхід ЄС став характерним і для відносин об'єднання з Україною. Прагнення формувати взаємини з Києвом у загальному форматі відносин з іншими пострадянськими державами простижувалося в низці документів Євросоюзу того періоду. 11 лютого 1992 р. було підписано протокол до угоди між ЄС та СНД стосовно виконання програми TACIS в Україні. У квітні 1992 р. ЄК прийняла рішення про необхідність переговорів з Білорусією, Росією, Україною та Казахстаном щодо підписання УПС. Розвиток двосторонніх відносин на цьому етапі ускладнювався вимогами Брюсселя щодо набуття Україною без'ядерного статусу. ЄС ставив головною умовою розвитку співробітництва й підписання УПС виведення з України ядерної зброї і приєднання її до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї в якості без'ядерної держави. Іншими гострими проблемами, які викликали занепокоєння Брюсселя, були закриття Чорнобильської АЕС і забезпечення ядерної безпеки нових реакторів. Укладення в Москву у січні 1994 р. Угоди між США, Росією і Україною про виведення ядерних арсеналів з України відкрило шлях до підписання УПС і розширення співробітництва між Києвом і Брюсселем. Проте підписана УПС між Україною і ЄС 14 червня 1994 р. в Люксембурзі була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації національними парламентами держав—членів Євросоюзу.

УПС відкрила можливості для поступового зближення України з ЄС. У рамках Угоди відбувався регулярний політичний діалог між Києвом і Брюсселем на всіх рівнях, включаючи президентський. Угода стала важливим кроком до залучення України у правове поле єдиного ринку Євросоюзу, а також ГАТТ/СОТ. Положення УПС регулювали питання переміщення товарів, послуг, осіб, капіталу, поточних платежів, умови підприємництва й інвестування, політику конкуренції, проблему захисту інтелектуальної власності тощо.

Особливе значення в УПС надавалося положенням про верховенство права й повагу прав людини, економічним і політичним свободам. Більша частина положень УПС відповідала змісту Європейських угод ЄС з країнами ЦСЄ. Це стосувалося, наприклад, положень щодо політичного діалогу, заснування компаній, руху робочої

сили і капіталу, співробітництва у сфері економіки, фінансів і культури. Однак ці угоди різнились між собою характером розвитку торгівельних відносин. Європейські угоди мали преференційний характер і передбачали встановлення зони вільної торгівлі для товарів, які складали значну частку торгівлі між сторонами. Однак УПС з Україною не була преференційною угодою, але про можливість її еволюції до такого рівня зазначалось у ст. 4 частини I Угоди. Відповідне положення було включене на вимогу української сторони. Водночас, на відміну від Європейських угод, УПС не містила перспективи у політичній сфері щодо визнання України як кандидата на членство в ЄС.

УПС доповнювали галузеві угоди, укладені між Києвом і Брюсселем у сфері торгівлі текстильними та сталеливарними виробами (1993, 1997, 2000); у сфері енергетики (1999); наукового та технологічного співробітництва (2002); транспорту та зв'язку (2005) тощо.

В середині 90-х рр. запропонований ЄС рівень співробітництва оцінювався українським керівництвом та національними експертами як взаємовигідний [17]. Для молодої української держави, яка переживала перші роки становлення національної економіки та правової системи, була дуже важливою політична та економічна підтримка з боку Євросоюзу.

З метою демонстрації українському керівництву зростаючої підтримки з боку Брюсселя, а також для активізації співробітництва України з ЄС і країнами—членами Євросоюзу у другій половині 90-х рр. прийняв низку відповідних документів. Серед них Спільна позиція ЄС щодо України (28 листопада 1994 р.), яка містила зобов'язання держав-членів підтримувати незалежність, територіальну цілісність і суверенітет України. Водночас Спільна позиція ЄС щодо України наголошувала, що мета Євросоюзу — сприяння розвитку України як держави, яка має збалансовані відносини з Росією і Західом, що свідчило про бачення Брюсселем політики ЄС щодо України у контексті його відносин з Росією. У Заяві Євросоюзу щодо України (травень 1996 р.) підкреслювалось, що незалежність, територіальна цілісність і суверенітет України — ключовий елемент безпеки в Європі.

6 грудня 1996 р. Рада ЄС прийняла План дій щодо України. Він передбачив шість головних напрямів діяльності Брюсселя і держав-членів щодо співпраці з Україною: підтримка політики макроекономічної стабілізації та економічних реформ; сприяння входженню нашої країни у європейську систему безпеки; підтримка трансформації українського суспільства, допомога в проведенні адміністративної та законодавчої реформ; підтримка регіонального співробітництва; ратифікація й імплементація УПС; допомога в реформуванні енергетичного сектору України.

З набуттям чинності УПС 1 березня 1998 р. остаточно формується механізм двостороннього співробітництва між Україною і ЄС, що включає регулярні політичні контакти на найвищому рівні (Рада зі співробітництва, Комітет зі співробітництва, Комітет парламентського співробітництва тощо).

Таким чином, незважаючи на свій обмежений характер, УПС стала базовим документом, який визначив правовий механізм двостороннього співробітництва між ЄС і Україною, він заклав основи для політичної, економічної, фінансової, соціальної та культурної співпраці.

Важливо враховувати, що геополітичні зміни в Європі та світі, рішення щодо розширення ЄС обумовлювали і європейську спрямованість зовнішніх зв'язків всіх країн Східної Європи, в тому числі й України з інтеграційним об'єднанням. Проте

ствалення Брюсселя до європрагнень Києва відрізнялися стриманістю. Наша держава, уклавши Угоду про партнерство та співробітництво з ЄС, всіляко прагнула розширити спектр і форми взаємодії. Вельми важливою складовою у цьому контексті стало започаткування у вересні 1997 р. проведення (це був перший) з самітів Україна — ЄС. Позитивний результат першої зустрічі в верхах, перспективи членства держав ЦСЄ в ЄС надихали керівництво української держави виступити з новими пропозиціями стосовно розвитку всього кола відносин з Європейським Союзом. Проте ініціативи Києва не завжди знаходили адекватну відповідь у Брюсселі. Так, Заява України про бажання стати країною в асоціації з ЄС викликала певну стурбованість у європейських столицях. На час другого саміту у Відні (червень 1998 р.) в Україні було створено (24 лютого 1998 р.) спеціальну урядову структуру — Національне агентство з питань розвитку та європейської інтеграції, а також розроблено й схвалено „Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу”. Втім і за цих умов Євросоюз не розділив активної позиції України щодо підписання угоди про асоціацію, а ставлення до нашої держави залишалося стриманим. На Гельсінському саміті Європейської Ради (10—11 грудня 1999 р.) Україна не ввійшла у перелік країн — претендентів на вступ до ЄС, а для поглиблення відносин між сторонами було прийнято „Спільну стратегію ЄС щодо України”. Слід відзначити, що цей документ Євросоюзу був прийнятий на півроку пізніше від аналогічного рішення ЄС відносно Росії. Адже така стратегія Євросоюзом була ухвалена до РФ на червневому засіданні Ради ЄС у м. Кельн.

Аналіз „Спільної стратегії ЄС щодо України” свідчить, що нею передбачалась підтримка економічних та демократичних перетворень в Україні, створення сфери стабільності і безпеки на континенті. Водночас навіть такі визначення та спрямованість підтримувати Україну мали своє позитивне значення, особливо з огляду на кризові явища осені 1998 р. та їх негативні наслідки. Спільна стратегія ЄС щодо нашої держави втілювалася у відповідних рішеннях наступних самітів.

Так, новим кроком у розвитку відносин Брюсселя та Києва став Паризький саміт Україна—ЄС 15 вересня 2000 р. На ньому було окреслено домовленості, які стосувалися фінансових зобов'язань з боку Євросоюзу щодо підтримки України. Далі, на Копенгагенському саміті Україна—ЄС 4 липня 2002 р. Євросоюз підтвердив свою готовність продовжувати співробітництво і підтримку України в адаптації законодавства, що стало одним з основних напрямів співробітництва ЄС з Україною. Цей підхід мав продовження і на наступному саміті 7 жовтня 2003 р., який відбувся у м. Ялта. На ньому сторони досягли спільного рішення: один із найбільш ефективних шляхів використання можливостей майбутнього розширення Євросоюзу для України є інтенсифікація нею роботи у напрямі адаптації національного законодавства, норм і стандартів до відповідних норм ЄС. Європейський Союз підтвердив свою готовність продовжувати співробітництво і підтримку України на шляху нововведень. Оголошена на саміті позиція Єврокомісії та Ради ЄС щодо країн-сусідів була викладена в документі „Розширена Європа — сусідство: нові рамки взаємовідносин із східними та південними сусідами”[18].

Розширення Євросоюзу в травні 2004 р. на десять нових членів, більшість з яких знаходяться в Центральній Європі, серйозно вплинуло як на сам ЄС, так і на його відносини з сусідами та світом. Можливості співробітництва вздовж майбутніх кордонів розширеного Євросоюзу окреслюються в посланнях Єврокомісії від 11 березня та 1 липня 2003 р. у концепції „Ширша Європа” та Інструменті „Нове сусідство”.

Аналіз свідчить, що за умовами Угоди про партнерство і співробітництво особлива увага надавалася економічному співробітництву та визначенням пріоритетним галузям: макроекономічні зміни, торгівля, інвестиції, енергетика і в т.ч. ядерна, агропромисловий комплекс, транспорт, космічна галузь, охорона навколишнього середовища, юстиція та внутрішні справи, транскордонне співробітництво. В наступні роки, особливо з часу вступу до ЄС нових членів із числа країн ІСЕ, головними завданнями за баченням Брюсселя та очільників у Києві, стали утвердження в Україні європейських цінностей і стандартів в політиці, економіці, соціальній сфері. У цьому вбачалася запорука суспільної стабільності і сталого розвитку нашої держави.

Подальший перебіг подій підтверджив, що значний позитивний політичний вплив на розвиток відносин між ЄС та Україною мало розширення Євросоюзу 2004 р., завдяки якому у складі Євросоюзу з'явилася так звана „група друзів України” — низка центральноєвропейських країн з традиційними партнерськими зв'язками з нашою державою. Однак якісний прорив у двосторонньому співробітництві відбувся з проведенням демократичних президентських виборів узимку 2004 р. та парламентських виборів навесні 2006 р. Саме згідно з рішенням Ради Міністрів ЄС із загальних питань та зовнішніх відносин від 21 лютого 2005 р., було затверджено трирічний План дій Україна—ЄС. План дій покликаний був вивести на якісно вищий рівень відносини України та ЄС порівняно з існуючими рамками УПС. Згідно цього документу Україна взяла на себе значні політичні зобов'язання щодо проведення внутрішніх демократичних перетворень, економічних реформ та адаптації національного законодавства до норм та стандартів ЄС в низці секторів економіки. Практичний внесок ЄС у реалізацію Плану дій ввібрал технічну та фінансову допомогу в рамках новоствореного механізму допомоги „Європейський Інструмент партнерства та сусідства”, надання ринкового статусу економіці України у 2005 р., укладення угоди про спрощення візового режиму, що набула чинності з 2008 р. та підтримку вступу України до СОТ. Крім цього, з 2005 р. започаткована практика приєднання України до позицій та заяв ЄС з регіональних проблем та питань міжнародного життя.

Київ, започаткувавши у 2005 р. безвізовий в'їзд громадян держав ЄС до України, уклав з Брюсселем у 2008 р. угоди про спрощення візового режиму і реадмісію між Україною та ЄС. Угода про спрощення візового режиму передбачає ряд преференцій для українських громадян, зокрема визначає категорії українських громадян, які мають право на 5-річні візи. Це журналісти, бізнесмени, члени офіційних делегацій, родичі громадян України, які мають право на проживання в країнах—членах ЄС. Однорічні багаторазові візи отримуватимуть діячі культури, науки, спорту, смени. У договорі також визначено категорії громадян, яким видаються безкоштовні візи. Вперше в угоді впроваджено інститут апеляційного оскарження відмови у видачі візи, який закріплює зобов'язання консула повідомляти причину відмови в оформленні візи [19].

Аналіз перебігу відносин Євросоюзу з Україною після значного розширення ЄС на Схід дає підстави стверджувати про початок формування нового цілісного підходу Брюсселя до його відносинах з Києвом. Так, прийнявши нових членів, Євросоюз відкрив перспективу розширення для країн Західних Балкан і Туреччини. Водночас, враховуючи два неоднозначні фактори: потребу тривалого внутрішнього „переварювання” ЄС своїх нових членів і неспособність до подальшого розширення, а також неготовність країн Східної Європи відповісти всім критеріям та євроінте-

граційним вимогам, що висуваються з боку Євросоюзу, останній визначив свій новий підхід щодо України у вигляді концепції Європейської політики сусідства (ЄПС) та формату Східного партнерства (СП). Відмінною рисою цього шляху були: послання „Ширша Європа” та „Ширша Європа — сусідство: нові рамки відносин з новими східними та південними сусідами”, коли східний та південний напрям зовнішньої політики ЄС були об’єднані спільною концепцією сусідства [20]. З боку ЄС це був компроміс між необхідністю підтримувати інтерес до європейського інтеграційного проекту у пострадянських країнах та неготовністю задовільнити претензії деяких з них (України та Молдови) на повноправне членство. Більше того, включення до концепції Середземноморських країн, які в силу свого географічного розташування не могли стати членами ЄС, було покликане закрити питання членства для решти. Згодом рамки ЄПС було поширене на країни Південного Кавказу [21]. Відносини з Росією будувались за окремою формулою стратегічного партнерства. У 2007 р. ЄК запропонувала нову стратегію відносин Євросоюзу з країнами Чорноморського регіону, до якого відноситься також Україна. Стратегія має три складові: підготовку Туреччини до вступу в ЄС, розвиток ЄПС з Україною та іншими державами Східної Європи і Закавказзя; стратегічне партнерство з Росією.

Подальший перебіг подій, неоднозначні оцінки держав—членів ЄС лінії ЄПС, а також наполегливі прагнення Києва щодо диференціації взаємин уможливили з боку перш за все — Польщі та Швеції ініціювання політики Східного партнерства (СП) у якості сучасного формату відносин Брюсселя з країнами Східної Європи. Рішення щодо започаткування цієї форми було прийняте на саміті Східного партнерства у Празі 7 травня 2009 р. Країни ЄС до участі в СП запросили Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Молдову і Україну, які отримали статус країн—партнерів Євросоюзу.

В Україні, як відомо, спочатку ініціатива Східного партнерства отримала стримано-критичні відгуки, що визначалось як завищеними суспільними очікуваннями від співпраці з ЄС, так і внутрішньополітичною кон’юнктурою. В основу двостороннього компоненту СП покладено досвід відносин ЄС з Україною, в чому, власне, і полягає найвища політична цінність цього формату для України. Водночас практична складова Східного партнерства становить для України порівняно невелику додану вартість, за винятком перспектив часткового відкриття ринку робочої сили Євросоюзу, програм регіонального розвитку, співпраці у сфері освіти, культури, міжлюдських контактів.

Проте з часом ставлення до СП дещо змінилося. Адже у березні 2007 р. Європейська комісія схвалила Європейський інструмент сусідства та партнерства „Стратегія ЄС щодо України на період 2007—2013 рр. (ЕІСП)”, розроблений у рамках ЄПС. Мета ЕІСП — наближення країн, раніше охоплених програмою ТАСІС, до норм і стандартів законодавства ЄС. Ним передбачено заходи зі стимулювання наближення України до Євросоюзу та з матеріально-фінансового забезпечення реалізації стратегії „Посилення європейської політики сусідства” (грудень 2006 р.). ЄС затвердив нову модель співробітництва з країнами, що межують з ЄС, — програму „Східного партнерства”, розраховану на Україну, Грузію, Вірменію, Азербайджан, Молдову та Білорусь. Програмою передбачено заходи зі стимулювання інтеграційних процесів між цією шісткою пострадянських країн, розташованих у безпосередній близькості до кордонів ЄС, і між ними й Євросоюзом у цілому [22].

СП передбачає дво- та багатосторонній вимір співпраці. На двосторонньому рівні планується укладти угоди про асоціацію між ЄС та кожною країною-партнє-

ром, зміст яких буде різним і відповідатиме цілям та потенціалу конкретного партнера. Україна стала першою країною-партнером, з якою ЄС розпочала переговори щодо розробки угоди нового типу. В ході Паризького саміту у вересні 2008 р. сторони дійшли згоди, що нею стане Угода про асоціацію [23]. Виконання нових посиленіх угод має здійснюватись за допомогою нових політичних інструментів співпраці. Для України таким новим механізмом співпраці став Порядок денний асоціації Україна — ЄС, схвалений 16 червня 2009 р.

Зазначимо, що формування зовнішньої політики Європейського Союзу є багатостадійним процесом, для розуміння якого існує необхідність одночасного врахування дій багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників. В цьому контексті важливим постає процес реалізації Лісабонського 2009 р. договору, запровадження нових інститутів: президента Європейської Ради та верховного представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки, що покликані сприяти поліпшенню прийняття відповідних рішень і реалізації зовнішньополітичних настанов Євросоюзу. Провідні політики та посадовці ЄС неодноразово звертали увагу на брак демократичності європейських інституцій, діяльність яких є непрозорою і невідомою для більшості пересічних європейців [24].

Аналізуючи євроінтеграційний поступ України, професор А.І. Кудряченко слушно наголошує на тому, що „розширення та поглиблення інтеграції в самому Європейському Союзі перетворили його на один з найпотужніших та притягальних світових центрів. Успіх розширення Євросоюзу на схід став показовим прикладом можливостей демократії в поєднанні з засадами ринкової економіки” [25].

Стверджуючи про позитивний ефект розширення Євросоюзу і для України, ми змушені констатувати, що Брюссель продовжує уникати відповіді на питання щодо визнання перспективи членства України в ЄС. У своїх документах — Спільній Стратегії щодо України 1999 р., рішеннях Ради Міністрів ЄС із загальних питань та зовнішніх відносин від 21 лютого 2005 р. щодо затвердження Плану дій Україна—ЄС, сторона ЄС лише „визнає європейські праґнення України та вітає її європейський вибір”. У мандаті Єврокомісії щодо переговорів про нову посилену угоду Україна — ЄС зазначається, що укладення нової угоди „не визначатиме наперед майбутній розвиток відносин України та ЄС”. Євросоюз намагатиметься інституціоналізувати Європейську політику сусідства, яка позиціонується як політика, „відмінна” від процесу розширення ЄС, та закріпити Україну у якості однієї з країн — лідерів ЄПС [26].

Невдоволення ставленням Брюсселя до України в інтер'ю австрійській газеті „Ді Прессе” висловив у травні 2005 р. екс-міністр закордонних справ України Б. Тарасюк. Він наголошував: „...нас не влаштовує ставлення Євросоюзу до України в рамках політики сусідства. Україна не може бути сусідом Європи, оскільки ми знаходимося в її центрі. Отже, ми не можемо бути суб'єктом європейської політики — ми є європейцями” [27].

Нинішній розвиток політичного діалогу між Україною та ЄС базується на впровадженні Україною Стратегії інтеграції до ЄС та реалізації Брюсселем Європейської політики сусідства. Україна виходить з того, що реалізація зазначеного документа має сприяти посиленню співпраці між Україною та ЄС в умовах розширення, створити необхідні умови для переходу в майбутньому до якісно нового рівня відносин з Євросоюзом.

Україна вже тривалий час бере участь у реалізації спільної європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО). ЄС визнає важливу роль України у забезпеченні безпе-

ки і стабільноті на континенті. Особливо важливою сферою взаємних інтересів для України та Європейського Союзу є співробітництво у питаннях регіональної та міжнародної безпеки, насамперед пов'язаних із боротьбою з міжнародним тероризмом, нерозповсюдженням зброї масового ураження, попередженням і розв'язанням конфліктів та врегулюванням кризових ситуацій.

Залишаючись поза межами Євросоюзу, Україна бере активну участь у втіленні європейської політики безпеки та оборони. З 2002 р. наша держава брала участь у Поліцейських місіях ЄС в Боснії і Герцеговині та Республіці Македонія. 13 червня 2005 р. було укладено Угоду про участь України в операціях Європейського Союзу з врегулювання кризових ситуацій. ЄС визнає високий промислово-технологічний потенціал у військовій сфері, що підтверджується практикою запрошення нашої держави до проведення військових навчань за участю підрозділів ЄС.

На шляху України до Євросоюзу, безперечно, існує ще ряд чинників як внутрішніх, так і зовнішніх, які гальмують її євроінтеграційний поступ. Серед внутрішніх чинників слід виокремити політичні кризові явища в нашій державі, непослідовні реформи в економічній та соціальній сферах, недостатня проінформованість населення щодо Європейських інституцій. Важливо насамперед підвищити рівень обізнаності українських громадян у частині проблем і переваг євроінтеграції. Саме тому постановою Кабінету Міністрів затверджено Державну цільову програму інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008—2011 рр. [28].

До зовнішніх чинників належать політичні процеси, що відбуваються в Європейському Союзі, — це криза євровалюти, значні соціально-економічні турбуленції, пов'язані зі світовою фінансово-економічною кризою, доволі відчутна енергетична залежність ЄС від Росії тощо. Тому цілком зрозуміло, що об'єктивним наслідком цих процесів є досить стримане ставлення ЄС до перспективи євроінтеграції України. Як зазначає А. Костенко, геополітичні суперечності, зокрема конфліктні українсько-російські відносини, є основними чинниками, що стримують євроінтеграційні праґнення України. Україні варто не стільки декларувати свою незалежність від Росії, скільки робити активні кроки з реалізації своїх євроінтеграційних праґнень, підкреслюючи, що вони не є переніколою для розбудови стосунків між Україною і Росією як двома рівноправними державами [29].

За нашим баченням, наблизити Україну до ЄС зможуть, головним чином, внутрішні перетворення в державі — в політичній, економічній, соціальній сферах. Саме меті європейської інтеграції України нині підпорядковані інституційні перетворення, політика внутрішніх реформ, яка успішно розпочата президентом В.Ф. Януковичем. Підкреслимо, що і нерозв'язані проблеми, які є нагальними для України, і для країн — членів Євросоюзу потрібно вирішувати спільними зусиллями.

Окремої уваги потребує питання ядерної безпеки, у тому числі проблеми Чорнобильської АЕС потребують відповідної допомоги з боку ЄС. Ретельна перевірка атомних електростанцій та приведення їх до єдиних європейських стандартів, як на цьому наполягла Федеральний канцлер Німеччини від усіх європейських країн, винести цю тему на порядок денний Ради Європи наприкінці березня 2011 р. [30]. Тому проведений у Києві в квітні 2011 р. європейський саміт з нагоди 25-річчя катастрофи на Чорнобильській АЕС мав не лише фінансово-економічне значення щодо збору коштів на будівництво нового саркофагу, але й більш широке значення для України та її європерспектив.

Досить вагоме значення має підвищення якості життя населення, більш повна адаптація українського законодавства до норм і стандартів ЄС та ефективне впровадження їх у практику. 9 березня 2010 р. відбулося шосте засідання Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, під час якого обговорено зміну підходів до планування адаптаційної роботи на коротко- та середньострокову перспективу. Схвалено Прогресивний план адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [31].

До числа складових успішної реалізації інтеграційного курсу України слід однозначно віднести розвиток стратегічного партнерства з США, РФ, Польщею, зміцнення двосторонніх економічних відносин з іншими країнами світу з метою посилення позицій українських товаровиробників на світових ринках; ефективна зовнішня регіональна політика, спрямована на зміцнення безпеки у Чорноморському регіоні, активна участь у розв'язанні заморожених конфліктів.

Євроінтеграційний курс України потребує чітких, сформульованих дій та роз'яснень як в Україні, так і за її межами. Важливо підкреслити, що, за баченням західних дипломатів, досі незрозумілим залишається питання, наскільки ж серйозно новий український уряд ставиться до питання європейської інтеграції. Як повідомляє німецька газета „Тагесшпігель”, В. Янукович, виступаючи у Берліні з промовою „Україна та ЄС — нове партнерство”, наголосив, передусім, на впровадженні ним економічних реформ та боротьбі з корупцією. Представники ЄС не отримали вичерпної відповіді на поставлене запитання щодо значення європейської інтеграції для України. „Європейська інтеграція може стати засобом для модернізації країни”, — зазначив президент. В той же час президент просив визначити чіткі перспективи вступу України до ЄС [32].

Разом з тим слід віддати належне В. Януковичу за те, що він значно покращив відносини України і Росії, і це не залишилося поза увагою західних політиків. Газовий скандал став надбанням минулого. У Берліні президент запропонував Німеччині взяти участь у модернізації української газотранспортної системи. В свою чергу, після зустрічі з В. Януковичем А. Меркель наголосила на тому, що вона не має зацікавленості в тому, щоб Україна змушенена була обирати між ЄС і Росією.

Однаково уважно західні дипломати слідкували як за зовнішньополітичним курсом України, так і за обмеженнями свободи слова і відчутно зростаючою активністю СБУ. Чітким унаочненням цого були створені в червні перешкоди під час в'їзду до Києва керівника Фонду імені Конрада Аденауера в Україні — Ніко Ланге. Лише після втручання з боку Берліна та Брюсселя п. Ланге було дозволено залишити аеропорт „Бориспіль”. Питання про роботу іноземних політичних фондів стояло і на порядку денного під час зустрічі міністра закордонних справ ФРН Г. Вестервелле і В. Януковича у вересні 2010 р. [33].

В останні роки помітно активізувалося співробітництво України та ЄС в галузі енергетики, в тому числі ядерної, сільського господарства та охорони навколишнього середовища. Поступово зростає політична та фінансова допомога Україні з боку ЄС у вирішенні проблем в енергетичному секторі та подоланні наслідків аварії на Чорнобильській станції. За підтримки ЄС здійснюється також реформування управління газотранспортною системою України, проведення технічного аудиту нафтотерміналу „Південний” та техніко-економічного обґрунтування для проекту транспортування каспійської нафти нафтопроводом Одеса-Броди-Гданськ, підтримується розвиток альтернативної енергетики в Україні, модернізація вугільної промисловості тощо.

Аналізуючи ставлення політиків до заявлених амбітних планів Києва, зазначимо наступне: адвокатами України щодо перспектив вступу до Європейського Союзу виступали свого часу видатні політичні діячі Польщі — екс-президент А. Кваснєвський, екс-віце-президент Європейського парламенту Я. Саріуш-Вольський, екс-міністр закордонних справ ФРН — Й. Фішер, нині на підтримку України виступають президент Франції — Н. Саркозі, діючий міністр закордонних справ ФРН — Г. Вестервелле (у політичних кулуарах Європи ця людина вважається прихильником розширення спільноти; включення східноєвропейських країн до ЄС містилося і у передвиборчій програмі партії) [34]. Також прибічниками євроінтеграційних прагнень України виступають експерт Німецького товариства зовнішньої політики (НТЗП) Александер Рар, німецький соціолог Кішор Шрідхар, відомий австрійський вчений — професор, правник і політик — Вольфганг Мантль. Екс-віце-президент Європейського парламенту Яцек Саріуш-Вольський вважав, що Євросоюз має надати Україні статус асоційованого членства і оцінював можливість вступу нашої країни в ЄС у строк від 7 до 21 років. „Україні потрібно щонайменше запропонувати такий самий статус, як і західним балканським країнам. Цей статус передбачає Угоду про асоціацію. Звичайно, за умови, що Україна виявить таке бажання” [35].

Євроінтеграційні прагнення України постійно підтримує уряд Федеративної Республіки Німеччина, зокрема в період її головування в Європейському Союзі у першій половині 2007 року. Як зазначив з цього приводу німецький політолог В. Шнайдер-Детерс: „Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини запропонувало лише політику сусідства зі знаком „плюс”, керуючись неприкритим наміром запобігти виникненню в просторі між ЄС і Росією вакууму в плані інтеграційної політики й безпеки” [36].

Проте не слід забувати, що підтвердженням розчарування офіційним Києвом та „охолодженням” українсько-німецьких відносин стала активна протидія А. Меркель приєднанню України до Плану дій щодо членства в НАТО на саміті Альянсу в Бухаресті у квітні 2008 р. В цей ряд стала відповідна позиція канцлера ФРН А. Меркель щодо відмови від зустрічі з очільником України В. Ющенком у Берліні та її ставлення до політики останнього, пов’язаної з Голодомором тощо.

Підкреслимо, що Німеччина є для Києва ключовою країною, яка формує східну політику ЄС. Однак офіційний візит А. Меркель до Києва, у липні 2008 р. не віправдав очікувань в Україні. Федеральний канцлер погодилася з тим, що „майбутню посилену угоду Україна—ЄС можна охарактеризувати як угоду про асоціацію, і це дуже важливий крок. Тільки не слід плутати це з перспективами членства в ЄС. Йдеться про інтеграцію, зокрема — економічну, але не про членство” [37].

За слівним твердженням українського дослідника А. Мартинова, це означало, що, незважаючи на вдалій і резонансний у німецькому суспільстві візит В. Ющенка до ФРН у березні 2005 р., можна говорити про серйозну кількарічну кризу українсько-німецьких відносин. В основі цієї кризи були не лише проблеми внутрішнього розвитку ЄС, але й провальні кроки з боку України [38].

Аналізуючи перспективи входження України до ЄС, директор програм Росії і країн СНД Німецької ради зовнішньої політики А. Рар позитивно оцінив їх, наголошуючи за підсумками візиту до Берліна В. Януковича, що Україна прагне стати частиною Європи. Німецький аналітик слухно зауважив: „Через Україну транспортується 80% російських газових поставок до Європи. Вона має спільний кордон з ЄС, є впливовим гравцем у Чорноморському регіоні і докладає зусиль до встановлення

стабільності на Балканах". Окрім того, відомий політолог радив німецькій стороні розробити пропозиції щодо використання відновлюваних джерел енергії та енергоефективності в Україні. „Навіть якщо український енергетичний ринок зараз і не приносить прибутку, ми повинні бути присутні на ньому. Тому що Німеччина та ЄС зацікавлені в тому, щоб Україна енергетично не залежала так сильно від Росії, а застарілі реактори, як ті, що в Чорнобилі, виводилися з експлуатації". Однак підкresлимо, що попередній прогноз А. Рара щодо взяття на себе Німеччиною ролі головного адвоката України в Європейському Союзі і Європі не підтверджився [39].

Показовим також був висновок наприкінці 2009 р. німецького соціолога Кішора Шрідхара — директора Київського офісу Інституту міжнародних досліджень при Інституті соціологічних досліджень, який протягом восьми років досліджує внутрішню та зовнішню політику України. Він стверджував: „ЄС вже повинен допомогти сусідові в своїх власних інтересах. Незважаючи на те, хто буде наступним президентом в Україні, Брюссель повинен рішуче відкрити йому шлях на Захід. Для деяких регіонів, особливо на Сході та в Криму — інтеграція до ЄС не є очевидним бажанням. Населення в цих регіонах, як зазначає дослідник, більше тяжіє до Росії та навіть вважає себе росіянами. Тому ЄС має вказати такий шлях зближення, який після чергових виборів переконає кожного нового президента". Як підкresлив німецький дослідник, „Україна в політичному сенсі схожа на мінне поле, хоча і має дуже важливе стратегічне значення. Україна — це ідеальний міст з Росією" [40].

Надзвичайний і повноважний посол Німеччини в Україні Ганс-Юрген Гаймзьот висловив своє переконання в тому, що європейська політика одержить новий імпульс і Німеччина працюватиме над тим, щоб наблизити Україну до Євросоюзу. Він прокоментував заяву лідера Партиї вільних демократів Г. Вестервелле про підтримку розширення ЄС, в тому числі за рахунок України у „довгостроковій перспективі". „Поки що ми не можемо назвати точного строку вступу до Євросоюзу, оскільки багато чого залежить від самої України. Але ми щодня працюємо над тим, щоб встановлювати невеличкі мости між Україною і ЄС" [41].

Аналізуючи Європейську політику сусідства та місце України в ній, дослідниця Сабіна Фішер (Інститут з вивчення питань безпеки (Париж)) стверджує: „Поки позиції України та Європейського Союзу залишаються далеко одна від одної: українська сторона наполягає на угоді про асоціацію, ЄС ухиляється від такої пропозиції. Враховуючи розбіжності всередині організації щодо перспектив вступу України до ЄС — Брюссель має ретельно визначити, які сигнали внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів в Україні можуть позитивно вплинути на наближення перспективи вступу. А українська еліта, в свою чергу, має докласти зусиль для того, щоб їхні власні дії надавали своїм прибічникам з ЄС кращі аргументи для обопільного зближення" [42].

Як слухно зазначає німецька дослідниця Катрін Беттге (Університет, Тюбінген) — Європейський Союз на даний час не розглядає вступ України до ЄС і причини слід шукати всередині Європейського Союзу. Зокрема, тут має місце „втома від розширення" не лише в Брюсселі, а і в державах-членах, яка значно збільшилася через можливості розширення 27 держав-членів [43].

Важливими, на нашу думку, є результати опитування щодо ставлення населення країн-членів до можливості вступу України до Європейського Союзу. Опитування було здійснене в усіх країнах—членах ЄС протягом травня — червня 2007 р. Європейцям було запропоновано назвати п'ять країн, які у найближчому майбутньому

повинні вступити до ЄС. Першість отримала Туреччина (34%), другу позицію — Хорватія (12), третю — Болгарія та Румунія — 11% четверту — Україна (10%).

Цікавими є також результати опитування населення ЄС щодо можливого вступу України — Польща (31%), Словакія (23%), Литва (21%), Латвія (19%), Естонія (18%), Болгарія (15%), Румунія (14%), Данія, Ірландія, Швеція (13%), Чехія, Угорщина (12%), Люксембург (11%) Німеччина, Греція, Мальта, Нідерланди (9%), Кіпр, Словенія (8%), Італія, Португалія, Фінляндія (7%), Франція (6%), Бельгія, Австрія, Великобританія (4%), Іспанія (3%) [44].

За баченням австрійського вченого В. Мантля — для багатьох європейських політиків і державних діячів публічна підтримка євроінтеграційних прагнень України — шанс їх доброго політичного імені та життєвої кар'єри. За емпіричними даними можна стверджувати, що готовність політиків і посадовців, та і населення до зближення з ЄС більша, ніж до зближення з НАТО.

У статті 24 Угоди про ЄС та в статтях Угоди про Європейське Співтовариство все ж таки вироблені механізми політики співпраці та асоційованого членства, щоб підтримувати інтенсивні контакти з тими країнами, вступ яких найближчим часом не передбачається, готовчи відтак економічну та політичну базу для їхнього приєднання. Як стверджує В. Мантль, дещо сповільнений процес європейської інтеграції міг би водночас стати й шансом для України, щоб вона могла потрапити в поле зору Західної Європи, аби через співпрацю дістатися зрештою і вступу. Завдяки своєрідному геополітичному розташуванню Україна — це вагомий європейський чинник, вона могла б виконувати щораз більшу „функцію каталізатора” на осі „північ—південь і схід—захід” між Європейським Союзом та державами колишнього СРСР. Учений переконаний, що Україна може стати зразком для порівняння для інших попередніх держав у цьому регіоні. Проєвропейські імпульси на тлі резигнтивної втоми від Європи слугували б стимулом і для старого Європейського Союзу, зокрема й для Австрії [45].

Партнерський діалог Україна—ЄС розвивається під час проведення щорічних засідань Саміту Україна—ЄС за участь Президента України; Ради з питань співробітництва за участь прем'єр-міністра України; Комітету з питань співробітництва; Комітету парламентського співробітництва; регулярних консультацій Україна—Трійка ЄС, постійних експертних консультацій. Між Україною та ЄС щорічно відбувається понад 80 офіційних зустрічей та консультацій на високому і експертному рівнях.

Досить показово, що першим закордонним візитом, який здійснив після обрання президент України В. Янукович, став візит 1 березня 2010 р. до Брюсселя. У рамках візиту президентом України проведено низку зустрічей з керівниками інституцій Європейського Союзу. „Для України європейська інтеграція — ключовий пріоритет зовнішньої політики, а також стратегія здійснення системних соціально-економічних реформ”, — зазначив глава держави. Президент України висловив готовність продовжувати співпрацю з ЄС як з ключовим партнером у подоланні фінансово-економічної кризи, модернізації енергетичного сектору, проведенні системних соціально-економічних реформ, адаптації законодавства України до норм та стандартів ЄС. Відзначено важливість розвитку безвізового діалогу між Україною та ЄС [46].

Важливою, на нашу думку, є заява прем'єр-міністра М. Азарова, зроблена під час зустрічі з Главою Представництва Європейського Союзу в Україні Ж. Тейшейрою 16 березня 2010 р. Прем'єр-міністр запевнив, що „Уряд збереже всі попередні позитивні напрацювання і виконуватиме взяті зобов'язання належним чином, у відповідності з вимогами Європейського Союзу та України”.

відності до закону. Україна зацікавлена інтенсифікувати переговори щодо зони вільної торгівлі з ЄС, оскільки наша мета — подальша лібералізація зовнішньої торгівлі та посилення конкурентоспроможності через модернізацію економіки та реформи” [47].

Яскравим підтвердженням нової якості сприйняття сучасної України та дій і перспектив владної команди президента В. Януковича стала Резолюція Європарламенту щодо ситуації в нашій державі, прийнята у день інаугурації президента 25 лютого 2010 р. У документі визнавалися не лише чесність проведених президентських виборів, але й підтверджувалася належність України до Європи, визнавалася можливість того, що Україна у відповідності до ст. 49 Договору про Європейський Союз, може подати заявку на членство в ЄС як будь-яка європейська країна, яка дотримується принципів свободи та демократії і верховенства права. У цій резолюції також зазначалося, що Україна є стратегічно важливим сусідом ЄС, що вона є ключовим регіональним партнером [48].

Саме в силу таких оцінок та підходів сторін зараз більш інтенсивно проходить переговорний процес між Києвом та Брюсселем щодо укладання нової посиленої Угоди (про асоціацію) та створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС. Як відомо, переговорний процес з цих питань було започатковано ще у лютому 2008 р. Нині є напрацювання щодо того, щоб положення про всеохоплючу та поглиблену ЗВТ стали складовою частиною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та визначали правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково — робочої сили між Україною та ЄС.

На початку березня 2011 р. відбувся візит віце-канцлера, міністра закордонних справ Німеччини Г. Вестервелле до Києва, головною метою якого були питання європейської політики сусідства. Під час візиту він зазначив, що „Європа дуже зацікавлена у тісній співпраці з Україною. Як приклад, ми маємо план дій, щоб досягти спільній мети — безвізового режиму для громадян України, ми маємо Східне партнерство, а тільки-но в листопаді 2010 року відбувся саміт ЄС — Україна в Брюсселі. З Росією нас поєднує стратегічне партнерство, яке виходить за межі енергетичних питань. Але це суперечило б нашим корінним інтересам, якби свої відносини з Україною ми підпорядковували відносинам з якоюсь іншою країною. Ми — частина спільного простору безпеки й стабільності, за які разом несемо відповідальність. А це вимагає тісних і сповнених довіри взаємин з усіма сусідами. Отже, аналізуючи візит віце-канцлера, ми можемо стверджувати, що Європа не втратила інтерес до України, якій конче необхідно аби Європейський Союз сприймав її як надійного партнера. „Ми розглядаємо себе як партнерів України та хочемо підтримувати її в процесах реформ. Ми заохочуємо її шлях подальшого наближення до ЄС і розглядаємо укладення Угод про асоціацію та вільну торгівлю як ще один важливий крок на цьому шляху. Ми готові допомогти Україні у виконанні плану дій щодо візового режиму і підтримуємо будь-які серйозні зусилля українського уряду щодо реформ” [49].

Показово, що на чергові переговори крайн „веймарського трикутника”, які відбулися в колишній столиці ФРН Бонні у розширеному складі був запрошений міністр закордонних справ України К. Грищенко. Глава українського МЗС під час дискусії з „європейськими справами” заявив, що „Україна бачить себе як європейська держава, майбутнє якої знаходиться в об’єднаній Європі”. Він назвав „принципово важливим” те, що діалог з Україною „ведеться навколо практичних тем”, серед яких він згадав „лібералізацію візового режиму” [50].

Важливим було й те, що у тексті Спільної заяви за результатами Паризького саміту (2008 р.) лідери України та Європейського Союзу закріпили домовленість про те, що нова угода між Європейським Союзом і Україною буде угодою про асоціацію, яка залишає відкритим шлях для подальшого прогресивного розвитку у відносинах між Україною та ЄС. Було визнано, що „Україна як європейська держава поділяє з країнами Європейського Союзу спільну історію та спільні цінності”. Лідери ЄС підтвердили визнання європейських устремлінь України і привітали її європейський вибір. Було домовлено, що Угода про асоціацію оновить спільні інституційні рамки, сприятиме поглибленню відносин у всіх галузях, посилює політичну асоціацію та економічну інтеграцію між Україною і Європейським Союзом на основі взаємних прав та обов’язків. Створення всеохоплюючої та поглибленої зони вільної торгівлі з масштабним сегментом наближення регуляторного законодавства України до стандартів ЄС сприятиме поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Порівняно з існуючою Угодою про партнерство та співробітництво, Угода про асоціацію з ЄС є якісно новим, поглибленим форматом відносин між Україною та ЄС. Угоди такого типу були укладені свого часу з країнами Центральної та Східної Європи і є важливим та логічним кроком на шляху наближення в перспективі до наступного етапу — укладення угод про вступ до ЄС. Завдяки цьому Україна наблизилася до балканських країн, які кілька років тому уклали з ЄС угоди про асоціацію та стабілізацію” [51]. За влучними словами міністра закордонних справ К. Грищенка, завершення підготовки Угоди про асоціацію є зразком, значним успіхом європейської політики України.

Що стосується ЄС, тут багато що залежить від самої України — слушно зазначив А. Пар. „Двері до ЄС відкриті, однак Україна повинна впроваджувати необхідні реформи задля того, щоб стати потужним партнером Європейського Союзу, а згодом асоційованим членом, а пізніше і частиною ЄС [52].

Поки що членство України в ЄС є нереальним. Однак, Україна може вже сьогодні реалізувати себе в наступних сферах: як привабливий та надійний економічний простір для європейських інвесторів; Україна як регіон миру і безпеки; як освітньо-науковий простір. І, як стверджує В. Мантль, „Університети мають стати в цьому процесі „генераторами” оновлення”.

Аналіз еволюції відносин Європейського Союзу та України дає підстави стверджувати, що вони змінюються, набувають особливого значення і розвиваються по висхідній. Пріоритетна орієнтація України на інтеграцію в Європейський Союз, набуття статусу спочатку асоційованого, а згодом повноправного членства в ньому повинна розглядатися як основа стратегії економічного та соціального розвитку нашої держави, а реалізація курсу на європейську інтеграцію України має стати важливим елементом внутрішніх реформ, впровадження яких дозволить нашій країні вийти з кризи як політичної, так і економічної.

Використані джерела та література:

1. Шнайдер-Детер В. ЄС чи НАТО — зміна пріоритетів України? //Дзеркало тижня. №11(690) 22—28 березня 2008. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1600/62427/>; Alexander Rahr Die Demokratie in der Ukraine hat gewonnen. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,5150952,00.html> //Fokus. Osteuropa 21/01/2010Y; Sabine Fischer Die Ukraine und die ENP. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://Ukraine-Analysen>. — № 36. 11/03/2008. — S. 14—17; K. Bottger Die Beziehungen der

Частина V. ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ПРИОРИТЕТИ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Europaischen Union zur Ukraine. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://Ukraine-Analysen>. — № 36. 11/03/2008. — S. 6-7. W. Mantl Die Ukraine im Prozess der europäischen Integration.— Lwiw, 2007. — S. 49; Viktor Funk Interview mit Meinungsforscher K. Sridhar „Ukraine — ein politisches Minenfeld” // Frankfurter Rundschau. — 2009. — 18. November.

2. Відніанський С.В., Мартинов А.Ю. Об'єднана європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / НАН України. Інститут історії України. — К.: Інститут історії України, 2009. — 376 с.

3. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування. — К.: Знання, 2009. — 751с.

4. Україна в Європі: пошуки спільногомайбутнього. / За ред. д.г.н., проф. А.І. Кудряченка — К.: Фенікс, 2009. — 544 с.

5. Буряк П.Ю., Гупало О.Г. Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності. — К.: Хай-Тек Прес, 2007. — 336 с.

6. Артьомов I.B. Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції". — Ужгород : Ліра, 2008. — 370 с.

7. Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України". — К. : Євроатлантикінформ, 2006. — 416 с.

8. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Соціальний аспект. — Ужгород : Ліра, 2007. — 320 с.

9. Костенко А. Геополітичні суперечності інтеграції України до ЄС // Освіта регіону. — 2010. — № 2. — С.112.

10. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами. — Київ.: К.І.С, 2004. — 360 с.

11. Економічне право Європейського Союзу пер. з англ. I.B. Гріліхес — К. : Таксон, 2003. — 746 с.

12. Посельський В. Конституційний устрій Європейського Союзу. — К. : Таксон, 2005. — 280 с.

13. Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми / За ред. В.П. Горбатенко. — К. : Юридична думка, 2005. — 332 с.

14. Микієвич М.М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки. — Львів : 2005. — 416 с.

15. Угода про партнерство і співробітництво між Європейським Співтовариством і Україною від 16 червня 1994 р. — Представництво Європейської Комісії в Україні. — 1994 р.

16. European Council Strategy 1999/ CFSP on Ukraine // Bulletin EU 12-1999. Annexes to the Presidency conclusions (6/7).

17. Матеріали міжнародної конференції „Україна — Європейський Союз: зовнішньоекономічна діяльність і перспективи співробітництва”. — К., 1995. — 22—23 листопада.

18. Національна стратегія інтеграції України до ЄС (наказ Президента України, червень 1998 р.)// Політика і час. — 2000. — № 3-4 (спецвип.); [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.delukr.ec.europa.eu/data/> Україна отримає користь від розширення ЄС. (19.06.2003).

19. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз № 117-VI (117-17) від 15.01.2008, ВВР, 2008, N 10, ст.97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/main.cgi?nreg>.

20. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament „Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours”, COM (2003) 104, 11.3.2003; Communication from the Commission „European Neighbourhood Policy Strategy Paper”, COM (2004) 373, 12.5.2004.

21. Програма інтеграції України до Європейського Союзу, ухвалена Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. № 1072//2000.; Розширення Європа — Сусідство: Нові рамки взаємовідносин із нашими східними та південними сусідами. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.delukr.ec.europa.eu/data/>.

22. Малік В.М. Політика східного партнерства ЄС в контексті європейської інтеграції. //Освіта регіону. — 2010. — № 2. — С.152.
23. Прес-реліз МЗС за результатами 12-го засідання Ради з питань співробітництва Україна — ЄС, 12 березня 2008 р., Київ.
24. Мемельєва Т.О. Європа на обрії: стан і перспективи співробітництва Україна — ЄС. //Віче. 05.03.2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/592/>; Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_492.
25. Україна в Європі: пошуки спільногомайбутнього. / За ред. д.і.н., проф. А.І. Кудряченка. — К.: Фенікс, 2009. — С. 21.
26. Євроінтеграційний поступ України. www.sta.gov.ua/doccatalog/document; Україна — ЄС. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/16625.html>;
27. „Незадоволені ставленням Євросоюзу”. Борис Тарасюк про нові параметри української зовнішньої політики. Інтер’ю Міністра закордонних справ України Б. Тарасюка австрійській газеті //Die Presse.—28.05.2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.diepresse.com/>.
28. Державна цільова програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008—2011 роки.
29. Костенко А. Геополітичні суперечності інтеграції України до ЄС. //Освіта регіону. — 2010. — № 2. — С. 112.
30. Німецькі електростанції ретельно проінспектують. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uaport.net/uk/news/ua/t/1103/13/115143>.
31. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС. Шосте засідання Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/documents/243322910/adapt_progr_plan.doc.
32. Zwischen Europa und Russland Janukowitsch konnte Merkel nicht von der europäischen Perspektive der Ukraine überzeugen. //Tagesspiegel. — 01 Septembr 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.Tagesspiegel.de/>
33. Ланге Н. „Die Orange Revolution in der Ukraine ist nicht gescheitert..” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.Eurasisches magazin.de/artikel/>? Artikel ID= 20100204 //Eurasisches Magazin.
34. Саркозі назвав Україну і Францію друзями. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zik.com.ua/ua/news/2010/10/08/249051>; [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gazeta.ua/index.php?id=309420>.
35. Віце-президент Європарламенту: для вступу в ЄС Україні знадобиться 7—21 років. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2004/12/30/3005893/>.
36. Шнайдер-Детерс В. ЄС чи НАТО — зміна пріоритетів України? //Дзеркало тижня. №11(690) 22—28 березня 2008. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1600/62427/>.
37. Мартинов А.Ю. Об'єднана Німеччина: від „Боніської” до „Берлінської” республіки (1990—2005 pp.). — К.: Інститут історії України НАН України. — С. 382.
38. Там само.
39. А. Пар Німеччина може взяти на себе роль адвоката України в ЄС. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/indepth/story/2005/08/050812_rahr_merkel.shtml.
40. Viktor Funk Interview mit Meinungsforscher Sridhar „Ukraine — ein politisches Minenfeld” // Frankfurter Rundschau. — 2009. — 18. November.
41. Німеччина пообіцяла працювати над вступом України до ЄС 28.09.2009. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gazeta.ua/index.php?id=309420>; Посол Німеччини в Україні Ганс-Юрген Гаймзьот: „Україна може розраховувати на активну підтримку Німеччини в про-

Частина V. ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ПРИОРИТЕТИ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ

цесі наближення до ЄС. Текст інтер'ю.[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.ukrinform.ua/ukr/order/?id=882440>.

42. *Fischer S.* Die Ukraine und die ENP. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://Ukraine-analysen. № 36. 11/03/2008](http://Ukraine-analysen.№ 36. 11/03/2008).

43. *Bottger K.* Die Beziehungen der Europaischen Union zur Ukraine. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://Ukraine-Analysen. № 36. 11/03/2008>.— S. 6—7.

44. Режим доступу: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_285_e.pdf

45. *Mantl W.* Die Ukraine im Prozess der europaischen Integration.— Lwiv.— 2007.— 16—18.

46. Основні здобутки зовнішньої політики України за рік перебування В. Ф. Януковича на посаді Президента України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rda.nu.km.ua/novunu/info/02_1.htm

47. Євроінтеграційний поступ України.www.sta.gov.ua/doocatalog/document; Україна— С. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/16625.html>; 16 березня 2010 р., м. Київ. Прем'єр-міністр Микола Азаров зустрівся з Главою Представництва Європейського Союзу в Україні Жозе Мануелем Пінту Тейшейрою. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/16759.html>.

48. Резолюція Європарламенту щодо України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kyivpost.ua/opinion/op-ed/rezolyutsiya-vroparlamantu-tekst-233.html>

49. Гідо Вестервелле: Сподіваюся, ще цього року буде укладено Угоду про асоціацію О. Яхно // День, 02-03-2011.

50. *Goncharenko P.* У Німеччині вітають „нову основу” в українсько-російських відносинах. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5511672,00.html>

51. Угода про асоціацію між Україною та ЄС.— МЗС України // Режим доступу: www.mfa.gov.ua/mfa/ua/.../19151.htm; Україна — ЄС — Міністерство закордонних справ України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/.../2822.htm>

52. *Alexander Rahr.* Die Demokratie in der Ukraine hat gewonnen. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5150952,00.html> // Fokus. Osteuropa 21/01/2010

5.7. Миротворча діяльність України: здобутки та перспективи

Кінець ХХ — початок ХXI ст. характеризується зміною геополітичної обстановки, адже на зміну біполярному протистоянню прийшли регіональні конфлікти і локальні війни. З'явилися нові загрози та виклики стабільності, які безпосередньо впливають не лише на окремі держави, а й на глобальну безпеку та розвиток. У світі зросла регіональна напруженість, більш високою стала ймовірність переростання кризових ситуацій у відкриті збройні конфлікти, загроза від яких значно перевищує їх територіальне місцезнаходження. Тобто регіональний конфлікт, підсищений процесами глобалізації, має міжнародні наслідки. Характер загроз та особливості сучасного світу обумовлюють посилення залежності безпеки кожної держави від ситуації у будь-якому регіоні світу. В цих умовах нової актуальності і особливого значення на була діяльність міжнародної спільноти щодо забезпечення миру. Проведення ефективних заходів, спрямованих на запобігання виникненню збройних конфліктів та їх врегулювання, як свідчить світовий досвід, можливе лише за умови колективних зусиль багатьох держав у рамках міжнародної миротворчої діяльності — дій держав з підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки під егідою ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій у сфері безпеки [25]. Україна визнається активним учасником та членом міжнародної співдружності саме завдяки своїй участі в защадженні миру.

Насьогодні ми маємо досить багато інформації про миротворчу діяльність України, але більшість публікацій представлена різноманітними публікаціями у ЗМІ та не носять академічного характеру [2]. Більш цікавими для наукового загалу є розвідки ряду дослідників щодо посередницької та миротворчої ролі України. Ці роботи присвячені здебільш військовим аспектам миротворчої діяльності України, або впливу різноманітних конфліктів на національну безпеку нашої країни. Необхідно відзначити таких авторів: Баландіна Н. [1], Гуменюк А. [3], Дев'ятіярова В. [5], Коппель О. та Пархомчук О. [11], Прилипа О. [23], Пацьох О. та Раєвич Т. [19], а також Дацюк А. [4] та Перепелиця Г. [20]. Останні досліджували роль України в процесі врегулювання збройних конфліктів. Окремо варто відзначити роботу Коропатніка І., яки зосередився на організаційно-правових аспектах миротворчої діяльності [12]. Особливу увагу автор у своїх дослідженнях разом з іншими дослідниками приділяє участі Збройних сил України у миротворчих операціях. Автори розглядають питання миротворчості з військової та військово-організаційної точки зору і не пропонують політологічного аналізу проблеми та ролі миротворчої діяльності у загальному процесі мирного врегулювання конфліктів [13; 14].

Участь України у миротворчих операціях здійснюється виключно на умовах, за значеннях у рішенні Президента України, схваленого Верховною Радою України у випадках, передбачених Конституцією та законами України, й у порядку, встановленому шляхом надання миротворчого контингенту, миротворчого персоналу, а також матеріально-технічних ресурсів і послуг у розпорядження відповідних міжнародних органів, визначених для організації та проведення міжнародних миротворчих операцій [7].

Основними законодавчими актами, які регламентують участь України у міжнародних миротворчих операціях, є: Конституція України; Закон України „Про участь України в міжнародних миротворчих операціях”; Закон України „Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав”; Указ Президента України „Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від